

MOGUĆNOSTI I SMJERNICE ODRŽIVOG EKOTURIZMA NA PRIMJERU DUBROVAČKOG PRIMORJA

Marija Dragičević¹ & Nebojša Stojčić²

UDK/UDC: 338.48-6:502/504(497.5 Dubrovačko primorje)

JEL klasifikacija / JEL classification: Q₅₆

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 05. ožujka 2009/March 05, 2009

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 15. lipnja 2009/June 15, 2009

Sažetak

Održivi turizam predstavlja onaj oblik turizma koji generira ekonomske koristi za lokalno stanovništvo istodobno vodeći računa o očuvanju ekosustava receptivnog područja te kulture i običaja življenja lokalne zajednice. Ovakav način bavljenja turizmom osobito je pogodan za ruralna područja koja su zadržala svoju prirodnu i sociokulturnu autohtonost. Potencijali Republike Hrvatske za razvoj ovog oblika turizma su nažalost vrlo malo ili nimalo iskorišteni. Bitan ograničavajući faktor za razvoj ekoturizma je nedostatak sveobuhvatne strategije kojom bi se stimulirao i potaknuo razvoj mnogih potencijalnih turističkih destinacija koje uopće nisu valorizirale svoje resurse u razvoju ekoturizma, kao i onih turističkih destinacija koje su to napravile nedovoljno ili na neadekvatan način. Cilj rada je ukazati na stanje i mogućnosti razvoja ekoturizma na načelima održivog turizma u odabranim područjima dubrovačkog primorja, te dati smjernice za održivi razvoj ovih područja u budućnosti. U tu svhu napravljeno je empirijsko istraživanje metodom polustrukturiranog intervjua. Razvojem ekoturizma i upravljanjem resursima u skladu s održivim razvojem ova područja mogla bi u budućnosti tržištu ponuditi visokokvalitetan ekoturistički proizvod.

Ključne riječi: *održivi turizam, ekoturizam, mogućnosti i smjernice razvoja, Dubrovačko primorje.*

¹ Mr. sc. Marija Dragičević, asistent, Sveučilište u Dubrovniku, Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, E-mail:marija.dragicevic@unidu.hr

² Nebojša Stojčić, znanstveni novak-asistent, Sveučilište u Dubrovniku, Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, E-mail:nebojsa.stojcic@unidu.hr

1. UVOD

Održivi se razvoj definira kao razvoj određenih područja koji uključuje brigu o njihovoj zaštiti i budućnosti. Može se reći da je danas održivi razvoj u središtu globalne gospodarske, tehnološke, društvene, političke i kulturne preobrazbe koja određuje granice između mogućeg i poželjnog. S obzirom na veliku fragmentiranost turističke potražnje kao i veliki broj sudionika u turističkoj ponudi, održivi razvoj temeljen na turizmu zahtijeva holistički pristup koji uključuje sve nositelje turističke ponude. Također, trend pobuđivanja svijesti o nužnosti očuvanja okoliša dovodi do rastućeg interesa za kreiranjem proizvoda i usluga koji omogućuju održivi rast i razvoj a ujedno minimiziraju negativni utjecaj na okoliš. Ekoturizam, s godišnjom stopom rasta od 10–15%, izdvaja se kao oblik održivog turizma koji je ujedno najbrže rastući sektor turizma i jedna od najvećih industrija u svijetu (Panos, 1997). Uspješni primjeri razvoja ekoturizma u svijetu govore o tome da su destinacije u mogućnosti razviti ekskluzivni ekoturizam i pri tome poštivati načela održivosti (Groessling, Hansson, Hoerstmeier, Saggel, 2002)

Održivi turizam u kojem se prirodna bogatstva eksploatiraju samo do one razine koja ih ne ugrožava, osobito je primjeren za ona područja Republike Hrvatske koja zahtijevaju najveću moguću razinu zaštite čovjekova okoliša, posebice za otoke. Međutim, osim otoka, potencijal za održivi razvoj pojedinih oblika turizma postoji i u mnogim drugim područjima. U radu se govori o odabranim područjima dubrovačkog primorja, mjestima Majkovi, Trnova i Osojnik koja imaju značajne, ali nedovoljno iskorištene mogućnosti za razvoj ekoturizma na načelima održivosti. Cilj rada je utvrditi u kojoj su mjeri dosadašnje aktivnosti na navedenom području u skladu s načelima održivog ekoturizma te dati smjernice za mogući budući razvoj ove vrste turizma.

Rad je strukturiran tako da se u drugom dijelu govori o općim značajkama i činiteljima nužnim za održivi razvoj turizma. Treći dio analizira ekoturizam i njegovu vezu s načelima održivog turizma. Četvrti je dio usmjeren na analizu stanja i mogućnosti za razvoj ekoturizma na području dubrovačkog primorja. U petom dijelu sadržane su preporuke i smjernice za buduće aktivnosti na razvoju ekoturizma prema načelima održivosti. Zaključak rada je u šestom odjeljku.

2. ODRŽIVI TURIZAM

Održivi turizam je kompleksan koncept koji se manifestira u više elemenata okupljenih oko zaštite okoliša s jedne te društvene odgovornosti s druge strane. S tim u vezi, održivi turizam temelji se na maksimiziranju zadovoljstva turista uz istodobno podizanje svijesti o zaštiti i očuvanju prirodnih resursa te kulturne baštine. Dugoročne koristi za lokalnu zajednicu na načelima održivog turizma zahtijevaju angažman svih sudionika na aktivnostima koje se temelje na trodimenzionalnom pristupu odnosno objedinjuju ekološku, socijalnu i ekonomsku dimenziju.

Koristi od održivog turizma vidljive su i na strani turističke ponude i na strani turističke potražnje. Na receptivnoj strani održivi turizam jača svijest o vrijednosti vlastitog naslijeđa te motivira na očuvanje istog, podiže razinu specijaliziranosti domaćeg

stanovništva te djeluje pozitivno na razvoj popratnih industrija. Umjesto broja posjeta, kriterij uspješnosti bavljenja turizmom postaje zadovoljavanje standarda kvalitete i to, prije svega, kvalitete doživljaja turističke destinacije. S aspekta turista održivi turizam djeluje edukativno - učenjem o iskorištavanju turističkih resursa birajući način koji nije štetan za lokalnu zajednicu, produbljivanjem znanja o lokalnoj kulturi i okolišu - turisti postaju promotori destinacije u svojim matičnim zajednicama.

S obzirom na to da kvaliteta okoliša turističke destinacije postaje jedan od najznačajnijih kriterija pri donošenju odluka o putovanju, neophodne su i promjene na razini gospodarstva koje se ogledaju u izmjenama strategija koje poduzeća koriste u poslovanju. Samim tim, kod procjenjivanja važnosti turizma za gospodarski razvoj treba uključiti i troškove iskorištavanja prirodnih resursa, te socio-kulturne troškove i dobiti. Ekonomski ciljevi kao što su povećanje produktivnosti, konkurentnosti i gospodarski rast u konceptu održivog razvoja optimiziraju se uz uvažavanje ekoloških ciljeva odnosno očuvanja ekosustava i socijalnih zahtjeva.

U strukturi potražnje za održivim turizmom s oko 50% sudjeluju individualni turisti, a oko 50% čine klijenti koji koriste paket-aranžmane odnosno putuju posredstvom turoperatora (IFC, 2004). Otud, odgovornost za osiguranje održivog turizma u velikoj mjeri leži i u rukama turoperatora i turističkih agencija. Primjerice, preko 80% ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju provedenom u Velikoj Britaniji izjavilo je da turoperatorima imaju odgovornost u očuvanju okoliša i kulture i osiguranju da lokalna zajednica profitira od turizma. Isto toliko ispitanika preferira turistički aranžman koji je kreiralo poduzeće koje posluje u skladu s načelima održivog razvoja. Pritom je potrebno uzeti u obzir da ponudbeni lanac proizvoda nije često pod utjecajem i kontrolom samo jednog sudionika već velikog broja partnera što dovodi do poteškoća u kontroliranju elemenata korporativne socijalne odgovornosti i koordiniranja te otežava djelovanje u skladu s načelima održivog turizma (Dodds, Joppe, 2005).

3. EKOTURIZAM – POJAM I DEFINICIJA

Unutar održivog turizma ekoturizam se svojim karakteristikama izdiže iznad ostalih oblika prirodnog turizma. Dok se klasična percepcija oblika turizma koji su vezani uz prirodu ograničava na boravak u prirodi, ekoturizam se na tu koncepciju nadograđuje uključujući i interakciju s lokalnim stanovništvom te preuzima aktivnu ulogu u svakodnevnim aktivnostima receptivne zajednice na način koji nije štetan za okoliš.

Definicije ekoturizma uglavnom naglašavaju interakciju između lokalnog stanovništva i turista, minimalni negativan utjecaj na okoliš te održivost kao glavne karakteristike ovog oblika turizma. Kutay (1992.) definira ekoturizam kao oblik turizma orijentiran prema prirodi koji direktno ili indirektno promovira očuvanje i pomaže održivom ekonomskom razvoju. Zadaća je ekoturizma pronalaženje ravnoteže između brige za okoliš i potreba turista što je u skladu s načelima održivosti. To podrazumijeva uvažavanje potreba lokalne zajednice, poštivanja običaja i kulture, dijeljenje koristi između svih sudionika uz istodobno uvažavanje suvremenih trendova u turizmu. Za Fennela (1999.) ekoturizam je oblik turizma zasnovan na prirodnim resursima te usredotočen na istraživanje i učenje

o okolišu. Upravljanje ekoturizmom mora voditi računa o minimiziranju utjecaja i eksploatacije okoliša uz orijentiranost prema lokalnom stanovništvu. Takav oblik turizma pridonosi konzervaciji i očuvanju područja ugroženog okoliša. Konačno, Travis (2000.) definira ekoturizam kao putovanje i posjet krajevima s relativno očuvanom i netaknutom prirodom, uz odgovornost prema okolišu kojom se potiče očuvanje prirodnih ili kulturnih vrednota te minimizira utjecaj na okoliš uz aktivno uključivanje lokalnog stanovništva tako da i domaćini mogu uživati u plodovima društveno-ekonomskih koristi.

Lokalno stanovništvo i prirodne predispozicije predstavljaju neposredan činitelj održivog razvoja ekološkog turizma koji je izravno uključen u sve aktivnosti na turističkoj lokaciji. Uključivanje lokalnog stanovništva u ekoturističku djelatnost od vitalnog je značenja i posebno dobiva na važnosti u područjima koja su iz određenih razloga, kao što su rat, prirodne nepogode, migracije i sl., napuštena ili je u njima otežano bavljenje industrijom ili klasičnim oblicima turizma (Wood, 2002.). U takvim okolnostima ekološki turizam može poslužiti kao pokretač rasta i razvoja.

Iskustvo što ga ekoturisti traže u prirodnim mjestima je sjedinjenje s prirodom i lokalnom domaćom kulturom. Stoga možemo reći da prirodni i kulturni potencijal destinacije predstavljaju bitan činitelj za razvoj ekoturizma. Zajednica domaćina je ključ za prihvaćanje i dobrodošlicu. Prema tome, onaj tko nudi turističke usluge važan je za stvaranje ponude, marketinga i upravljanje proizvodom. Može se reći da održivi ekoturizam uključuje stvaranje pozitivnih sinergijskih odnosa između turizma, biološke raznolikosti i lokalnih ljudi uz aplikaciju prikladnih menadžerskih strategija (Ross, Wall, 1999.). Kriteriji nužni za razvoj ekoturizma dani su u tablici 1.

Održivi razvoj ekoturizma mora uzeti u obzir i drugu skupinu činitelja čiji utjecaj nije toliko izravan što ipak ne umanjuje njihov značaj za razvoj ekološkog turizma. Ovdje prije svega mislimo na državna i druga tijela koja stvaraju zakonski i pravni okvir za bavljenje određenom djelatnosti, bave se izradom strategija razvoja određenih područja te služe kao savjetodavna tijela u bavljenju nekom aktivnosti. Polazišna točka za razvoj održivog ekoturizma jest izrada strategije razvoja. Dobar primjer su zemlje uključene u ECEAT, odnosno program koji uključuje koaliciju zemalja koja organizira aktivnosti u zaštiti okoliša, organskoj agrikulturi i turizmu. Cilj programa je pružanje potpore poduzetnicima početnicima koji se susreću s nedostatkom znanja i iskustva te su prisiljeni započeti svoj poduhvat s minimalnim financijskim ulaganjima zbog poteškoća u pronalasku potencijalnih investitora. Zahvaljujući sudjelovanju u ovom programu danas ekološki turizam mnogima od njih predstavlja primarni izvor prihoda. Organizacija također promovira turističku aktivnost koja podržava ekološko korištenje zemlje, tradicionalnu kulturu i zaštitu prirode. Ovisno o lokalnim uvjetima ECEAT je usredotočen na organsku agrikulturu i tradicionalni život sela (Burian, 2000.). Program se sastoji od tri konceptualno povezana dijela :

1. razvoj kapaciteta,
2. stjecanje vještina,
3. kreiranje proizvoda

i usmjeren je na poslovni, javni i nevladin sektor. Javni sektor uključuje nacionalnu vladu, lokalnu upravu i sve ostale društvene institucije. Aktivnosti poslovnog sektora usmjerene su prema cilju ostvarivanja ekonomske dobiti. Ovaj sektor obuhvaća sve poduzetničke aktivnosti individualnih osoba, poduzeća i korporacija. Nevladin sektor okuplja organizacije koje nisu ni državne ni poslovne. To je kreativni sektor s jakim osjećajem za javno dobro i naviknut na rad s ograničenim novčanim sredstvima, te vrlo često sposoban za improviziranje u rješavanju problema.

Tablica 1: Kriteriji nužni za razvoj ekoturizma

Ekološki okoliš	Turistička destinacija mora biti nacionalni park, park prirode, zaštićeni ekosustav ili područje s netaknutim prirodnim i kulturnim naslijeđem.
Ekoturist	Idealna skupina ne bi smjela biti manja od 2-4 osobe, a nikada veća od 15-16 osoba. Individualni putnik u divljini može biti izložen velikim rizicima i opasnosti.
Ekološka aktivnost	Ekoturisti bi se trebali držati aktivnosti koje su dio ekoturizma: šetati, razgledavati, proučavati prirodu, susretati se i komunicirati s lokalnim stanovništvom i sl.
Ekološki transport	U samoj destinaciji treba barem pokušati koristiti sredstva ekološkog prijevoza.
Ekološko gospodarstvo	Turistička djelatnost mora biti organizirana za lokalnu zajednicu i od strane same te zajednice.
Ekološki kontakti i informacije	Posjetitelji se moraju družiti s lokalnim stanovništvom kao sa sebi ravnima, te prevladati jezične barijere, razlike u kulturi, vrijednostima i ponašanju. Ova aktivnost može se olakšati prethodnom edukacijom turista i lokalne zajednice kao sredstvom za povećanje kulture komunikacije sudionika. Značajnu ulogu u ostvarivanju kontakata mogu imati i vodiči, tumači, kodeksi ponašanja itd.

Izvor: Prilagodeno prema Ross i Wall, *Evaluating ecotourism: the case of North Sulawesi, Indonesia*, *Tourism Management*, broj 20., 1999., str. 366.

Učinkovit i održiv razvoj ekoturizma zahtijeva koordinirano djelovanje svih spomenutih sektora. Zadaća je javnoga sektora stvoriti poticajno pravno i zakonodavno okruženje za razvoj ekoturizma a u sklopu promoviranja ekološki prihvatljivih djelatnosti. U tome se okviru može očekivati ostvarivanje kontakata s međunarodnim organizacijama koje potiču razvoj ekološki prihvatljivih programa za rast i razvoj kao što su Međunarodna trgovinska organizacija (ITO), Konferencija Ujedinjenih naroda za trgovinu i razvoj (UNCTAD) te Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP). Poznato je da su aktivnosti ovih organizacija u suradnji s domaćim vladama na području Latinske Amerike i Karipskog bazena potaknule razvoj ekoturizma i njegovo prerastanje iz tržišne niše u konkurentan sektor gospodarstva s funkcijom generatora rasta i razvoja.

Aktivnosti privatnog sektora trebaju uključiti niz mjera koje će potaknuti održivi razvoj ekoturizma. Te mjere trebaju uključivati identificiranje potencijalnih prilika, investicijsko ulaganje za razvoj istih te mjere marketinškog promoviranja lokacija, unapređivanje i prilagođavanje vlastitih znanja i elemenata ponude svjetskim standardima. ECEAT je razvio vlastite standarde u pogledu receptivnih kapaciteta. Da bi dobili ECEAT-ovo uvjerenje

receptivni kapaciteti trebaju zadovoljiti specifične kriterije lokalne atmosfere, kvalitete usluga i ekološkog ponašanja. Projekt također podrazumijeva organiziranje jednodnevnih seminara za početnike koje financiraju lokalne i regionalne uprave. Predavači su vlasnici smještajnih objekata koji na vlastitim primjerima upućuju prisutne u vještine nužne za uspješno poslovanje i kreiranje što kvalitetnijeg turističkog proizvoda (Burian, 2000.). Ulaganja u razvoj ekoturizma moraju biti srednjoročno i dugoročno orijentirana. Zahtjevi za očuvanjem prirodne i kulturne raznolikosti te ograničenost u broju gostiju opravdavaju isplativost ulaganja na srednji i dugi rok. Na taj se način ujedno osigurava uloga ekoturizma kao činitelja održivog razvoja koji otvara radna mjesta te se također pruža inicijativa investitorima za trajnu zaštitu kulturnih i prirodnih bogatstava koja čine osnovicu za razvoj ekoturizma. Pri tome se mora voditi računa o osnovnim načelima ekoturizma osobito kada se radi o uključivanju lokalnog stanovništva.

Uloga je nevladinog sektora davanje savjeta za profitabilan i održiv razvoj ekoturizma na način koji neće ugrožavati prirodni i kulturni okoliš te konstantnu edukaciju svih sudionika o ograničenjima i mogućnostima razvoja ekoturizma. Edukacija treba uključiti podizanje svijesti o osjetljivosti područja na kojima se prakticira ekoturizam te stalno naglašavati ograničenja koja su nužna kako ne bi došlo do pretjerane eksploatacije resursa. Pri tome komunikacija mora biti podjednako usmjerena i na lokalno stanovništvo i na turiste. Kod lokalnog stanovništva potrebno je ukazati na nužnost preuzimanja inicijative za očuvanje potencijala koje posjeduju kako prirodnih, tako i kulturnih. To se može provesti podizanjem svijesti o ekonomskoj isplativosti tih aktivnosti, aktivnim uključivanjem u donošenje odluka te davanjem smjernica u vezi s pravednom raspodjelom koristi koje ekoturizam donosi. Kod turista je nužno djelovati na buđenje svijesti o osjetljivosti receptivnog područja na neodgovorno ponašanje, poticati interakciju s lokalnim stanovništvom te osigurati izjednačavanje očekivanja sa stvarnim mogućnostima koje pojedina turistička lokacija nudi.

4. MOGUĆNOSTI I STANJE U RAZVOJU EKOTURIZMA U ODABRANIM PODRUČJIMA DUBROVAČKOG PRIMORJA

U Republici Hrvatskoj postoji veliki broj područja koja imaju potencijal za razvoj ekoturizma. U atraktivna područja s neiskorištenim potencijalima za razvoj ekološkog turizma ubrajamo i područje dubrovačkog primorja u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. U radu smo se ograničili na mali broj odabranih područja, odnosno na mjesta Majkovi, Trnovo i Osojnik u kojima su u prošlosti zabilježeni pokušaji razvoja ekoturizma.

4.1. Preduvjeti za razvoj ekoturizma

Prirodne su značajke važan preduvjet za razvoj ekoturizma. Kad se govori o prirodnim značajkama onda se prvenstveno misli na klimu, hidrografske elemente, reljef, te floru i faunu. Područje dubrovačkog primorja karakteriziraju topla i suha ljeta i blage zime. Prosječna je temperatura najhladnijeg mjeseca (veljače) 4,6 stupnjeva Celzijusa, a

najtoplijeg (kolovoza) 26,2 stupnja C. Od ukupne godišnje količine oborina na hladnu polovicu godine otpada 68%, a od 105 kišnih dana 29 otpada na proljeće, 14 na ljeto, 26 na jesen i na zimu 37. Snijeg pada vrlo rijetko, a s otprilike 2600 sunčanih sati godišnje ubraja se među najsunčanija područja u južnoj Europi. Zimska temperatura mora ne pada ispod 10 stupnjeva dok se ljeti penje i iznad 25 stupnjeva. U krajoliku prevladavaju krški oblici reljefa kao što su vrtače, doci i špilje. Osobitu atraktivnost predstavlja položaj naselja koja se nalaze na većim nadmorskim visinama i blizina morske obale. Područje karakterizira nisko zimzeleno raslinje. Od kultura uzgajaju se najviše masline, vinova loza i kukuruz. Od ljekovitog bilja može se naći lavanda, pelin i kadulja.

Osim prirodnih činitelja važan činitelj u razvoju ekoturizma je i broj i struktura stanovnika. Nedovoljan broj stanovnika, nedostatan udio radno sposobnog stanovništva te niska razina obrazovanosti stanovništva djeluju ograničavajuće za razvoj ekonomske djelatnosti na nekoj lokaciji. Također, porast broja stanovnika te podizanje obrazovne razine dodatnom edukacijom predstavljaju pozitivan potencijal za ekonomski razvoj.

U razdoblju 1991.-2001. na analiziranom području došlo je do porasta broja stanovništva starijeg od 60 godina uz smanjenje broja stanovnika starosne dobi od 15 do 60 godina kao što je vidljivo u tablici 2. Kombinacija porasta broja radno sposobnih stanovnika uz smanjenje broja stanovnika starijih od 60 godina u promatranom je razdoblju zabilježena samo u mjestu Osojnik što se može objasniti s činjenicom da se ova destinacija nalazi u neposrednoj blizini grada Dubrovnika te je vjerojatnost povratka stanovništva u poratnom razdoblju veća nego u drugim razmatranim destinacijama.

Tablica 2: Promjene u strukturi stanovništva

NASELJE	GODINA	BROJ STANOVNIKA	RADNO SPOSOBNI	VIŠE OD 60 GODINA
<i>Majkovi</i>	1991.	273	137	108
	2001.	218	95	95
<i>Trnova</i>	1991.	74	38	24
	2001.	45	19	25
<i>Osojnik</i>	1991.	392	201	109
	2001.	321	201	80

Izvor: Državni zavod za statistiku

Dodatna otežavajuća okolnost za razvoj ekoturizma na navedenim područjima je niska razina obrazovanja lokalnog stanovništva gdje dominira stanovništvo bez školske spreme i s manje od osam razreda osnovne škole, što je vidljivo u tablici 3.

Tablica 3: Struktura stanovništva prema obrazovanju

Naselje	GODINA	BEZ ŠKOLSKE SPREME	1-7 RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE	OSNOVNO OBRAZOVANJE	SREDNJE OBRAZOVANJE	VIŠE OBRAZOVANJE	VISOKO OBRAZOVANJE
Majkovi	1991	17	141	28	52	5	3
	2001	10	23	90	55	5	4
Trnova	1991	13	21	19	6	2	2
	2001	3	20	9	11	10	-

Izvor: Državni zavod za statistiku

Kombinacija povećanja udjela starog stanovništva uz smanjivanje udjela radno sposobnog stanovništva te niska razina obrazovanja upućuju na zaključak da je struktura stanovništva na promatranim područjima na relativno nezadovoljavajućoj razini. S tim u vezi potrebno je poduzeti mjere kojima bi se poboljšala educiranost lokalnog stanovništva te privuklo radno sposobno stanovništvo.

4.2. Metodologija

Za potrebe ovog rada napravljeni su intervjui sa stanovnicima promatranih područja. Ispitanici su trajno naseljeni stanovnici koji posjeduju resurse za bavljenje turizmom te se bave ili su se njime bavili u prošlosti. Pitanja su se odnosila na konkretne aktivnosti u bavljenju ekoturizmom u navedenim destinacijama, prednosti i ograničavajuće činitelje u bavljenju ekoturizmom, mogućnosti oživljavanja te budući razvoj. Potrebno je naglasiti da ne postoje službeni statistički podaci koji govore o stanju i dosadašnjem razvoju ekoturizma u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno na uzorku od dvadeset ispitanika pri čemu je uvjet odabira ispitanika bio da su se u prošlosti bavili aktivnostima vezanim uz ekoturizam. Iako mali broj ispitanika dovodi u pitanje reprezentativnost istraživanja, ispitači su došli do saznanja da uzorak obuhvaća većinu kućanstava koja su na neki način bila uključena u aktivnosti vezane uz ekoturizam što je također značajan pokazatelj male iskorištenosti potencijala za razvoj tog oblika turizma. Istraživanje može poslužiti kao poticaj za buduća detaljnija istraživanja ove problematike.

Empirijsko istraživanje provedeno je metodom polustrukturiranog intervjua s unaprijed pripremljenim pitanjima, pri čemu su pitanja definirana u smislu plana rada kako bi ispitanici imali određenu slobodu u odgovaranju na pitanja. Ovakav oblik intervjua odabran je s ciljem utvrđivanja opširnijih i preciznijih kvalitativnih podataka o prijašnjim pokušajima razvoja ekoturizma te činiteljima koji su pri tom igrali važnu ulogu.

Pitanja postavljena ispitanicima podijeljena su u četiri skupine. Prva skupina pitanja odnosila se na opće informacije o ispitanicima, njihovim aktivnostima te razlozima za

bavljenje ekoturizmom. Pitanjem o djelatnostima ispitanika ispitivači su željeli utvrditi je li ekoturizam bio dominantna djelatnost ispitanika ili je bavljenje tim oblikom turizma bila dodatna aktivnost kućanstva. Od ispitanika koji su odgovorili kako su se uz ekoturizam bavili i nekom drugom djelatnošću traženo je da procijene u kolikoj je mjeri ekoturizam činio dopunu njihovoj primarnoj djelatnosti. Konačno, u sklopu ove skupine pitanja od ispitanika je traženo da obrazlože razloge za bavljenje ekoturizmom te vremenski period u kojem su se bavili tom djelatnošću.

Druga skupina pitanja odnosila se na bavljenje ispitanika ekoturizmom pri čemu je od ispitanika zahtijevano da opišu što je moguće preciznije njihovo bavljenje aktivnostima iz domene ekoturizma. Na osnovi odgovora na ovo pitanje ispitivači su mogli identificirati glavne elemente turističke ponude u navedenim područjima. Također, traženjem od ispitanika da opišu svoje bavljenje turizmom, ispitivači su mogli utvrditi u kolikoj su mjeri njihove aktivnosti bile u skladu s načelima ekoturizma. U sljedećem pitanju ispitivač je zahtijevao od ispitanika da odrede vremenski period tijekom godine u kojem je interes za njihovim turističkim uslugama bio najveći.

U trećoj skupini pitanja od ispitanika je očekivano da opišu svoja iskustva u bavljenju ekoturizmom. Kroz ovu skupinu pitanja ispitivači su željeli doći do saznanja o poteškoćama, preprekama s kojim su se ispitanici susretali u svojem bavljenju ekoturizmom kao i činiteljima koji su im pogodovali.

U četvrtoj skupini pitanja ispitanici su ispitivani o razlozima za prestanak bavljenja ovim oblikom turizma te o mogućnostima za oživljavanje ekoturizma na analiziranim područjima u budućnosti. U dijelu koji se odnosio na razloge za prestanak bavljenja ekoturizmom, ispitivači su se u svojim pitanjima ograničili na financijsku isplativost, pad u turističkoj potražnji, rat te razinu kvalitete kao mogućih razloga za prestanak bavljenjem ekoturizmom. U dijelu pitanja koji su se odnosili na mogućnosti bavljenja ekoturizmom u budućnosti ispitivače je prije svega zanimalo postoji li interes turističkih agencija, odnosno, je su li ih agencije pokušale kontaktirati, zatim su ispitanicima postavljena pitanja u vezi s njihovim osobnim interesom za bavljenje ekoturizmom te konačno, ispitanici su pitani smatraju li da u njihovom području trenutno postoje preduvjeti za razvoj ekoturizma.

Na temelju odgovora ispitivači su došli do kvalitativnih podataka o prijašnjim pokušajima, sadašnjem stanju, te mogućnostima za razvoj ekoturizma na odabranim područjima dubrovačkog primorja.

4.3. Rezultati empirijskog istraživanja o pokušajima razvoja ekoturizma u Dubrovačkom primorju

Ispitivanje je ukazalo da su prvi pokušaji razvoja ekoturizma u Dubrovačkom primorju zabilježeni u osamdesetim godinama prošlog stoljeća. Ekoturizam se razvio kao dopunska djelatnost dominantnoj poljoprivredi. Iako su pojedini ispitanici imali iskustva u različitim turističkim djelatnostima, inicijativa za bavljenje ekoturizmom došla je od turističkih agencija koje su na taj način nastojale proširiti ponudu u svibanjskom i rujanskom dijelu sezone. U skladu s tim, ekoturizam se u dubrovačkom primorju pojavio kao dopuna dominantnom

kupališnom turizmu pri čemu su se, kao pogodno područje za razvoj ovog oblika turizma, nametnuli prostori udaljeni od morske obale, a opet dovoljno blizu da bi se do njih moglo stići u kratkom roku iz obalnih odmarališta. Glavne prednosti tih lokacija bile su očuvane prirodne raznolikosti kao i elementi tradicije koji su se njegovali. Također, ispitanici su naveli nedostatak smještajnih kapaciteta, nezadovoljstvo standardima kvalitete te odljev radno sposobnog stanovništva kao glavne nedostatke u svome bavljenju ekoturizmom.

Od sredine osamdesetih godina do danas, razvoj ekoturizma u odabranim je lokacijama moguće pratiti u više stadija.

Iz odgovora ispitanika može se zaključiti da prva etapa obuhvaća vrijeme početkom i u prvoj polovici osamdesetih godina prošlog stoljeća. Karakteristično obilježje ove etape su značajne razlike između elemenata ponude na analiziranim lokacijama. Razlike su proizlazile dijelom iz ograničenih mogućnosti pojedinih lokacija da udovolje svim zahtjevima i očekivanjima ekoturista, a dijelom iz činjenice da su ispitanici ostvarivali značajne financijske koristi i pružanjem djelomične usluge koja ispunjava samo određeni broj zahtjeva ekoturizma. Ponuda je uglavnom kreirana u suradnji s turističkim agencijama koje su postavljale određene zahtjeve lokalnom stanovništvu. Iz razgovora s ispitanicima došli smo do zaključka da su ti zahtjevi bili formulirani više u obliku smjernica i savjeta a manje u obliku obvezujućih kriterija i standarda za uključivanje neke lokacije u ponudu agencije. Imajući navedeno u vidu, razumljive su varijacije u elementima ponude između analiziranih lokacija te činjenica da se lokalno stanovništvo, u želji za što većom zaradom, često nije držalo zahtjeva koji su bili potrebni za pružanje kvalitetne usluge ekoturistima. Iz odgovora ispitanika može se također zaključiti da se u ovoj etapi nije pretjerana pozornost pridavala održivom i trajnom razvoju ekoturizma. Tome je pridonijela i percepcija o ekoturizmu kao ekstenziji kupališnog turizma. Iz odgovora ispitanika također je vidljivo da je zanemarena činjenica da za razvoj neke lokacije kao turističke destinacije ekoturizma primarnu ulogu ima kvaliteta turističke ponude, dok pristupačnost lokacije, cijena pružene usluge i sl. imaju sekundarnu ulogu. U drugom dijelu ove etape ispitanici navode veću brigu turističkih agencija o načinu pružanja usluge koja se prije svega ogleda u selektivnosti glede izbora destinacija. Iako su turističke agencije u početku težile da goste ravnomjerno rasporede na sve lokacije, vremenom je došlo do odustajanja od nekih, a profiliranja drugih kao vodećih u ovom obliku turizma. Svi se ispitanici slažu u tome da su razlozi za selektivniji pristup odabiru destinacija bili tijesno povezani s neispunjavanjem postavljenih uvjeta što je dovodilo do nezadovoljstva turista.

Na temelju analize elemenata turističke ponude na lokaciji Osojnik u neposrednoj blizini Dubrovnika koja ukazuje na niz propusta zaključujemo da je to u konačnici i dovelo do gubitka tržišne utakmice s konkurentima. Ispitanici navode da je razvoj ekološkog turizma na ovoj lokaciji temeljen na ponudi jednodnevnih izleta. Turisti su se susretali s prehrambenim proizvodima koji su karakteristični upravo za podneblje te prezentacijom kulturnog naslijeđa kraja koja je uključivala tradicionalni ples u narodnim nošnjama. Naglasak je stavljen na ekonomsku isplativost pružanja usluga, dok je kvaliteta usluge stavljena u drugi plan. Interakcija između lokalnog stanovništva i turista nije ostvarena u mjeri koju zahtijeva ekoturizam. S jedne je strane ta interakcija bila limitirana vremenskim trajanjem posjeta, dok je s druge strane nedostajalo inicijative s receptivne strane uz masovnost posjeta koja je također bila ograničavajući čimbenik.

Većina ispitanika navodi da su posjeti uključivali skupine od 100 do 250 ekoturista što je u suprotnosti s načelima ekoturizma prema kojima skupine ne bi smjele biti veće od 14-16 osoba. Kao obrazloženje ovako velikog broja turista u skupini, svi ispitanici navode činjenicu da je isplativost ovako strukturirane ponude mogla biti ostvarena samo masovnošću. Zaključujemo da je nastojanje da se ekonomska isplativost osigura masovnošću posjeta predstavljalo poteškoću u interakciji turista s lokalnim stanovništvom te predstavljalo ograničenje za proširivanje raznolikosti ponude i predstavljanja osobitosti na kojima se ovaj oblik turizma temelji. Također, dublja interakcija ovako velikih skupina s okolišem predstavlja njegovo moguće ugrožavanje te kao takvo nije u skladnosti s načelima održivog ekoturizma.

Na pitanje o elementima ponude ispitanici navode da su umjesto autohtonih poljoprivrednih proizvoda dobivenih na prirodno neškodljiv način kao ekoloških, u Osojniku turistima posluživani obroci od sastojaka koji su bili industrijskog porijekla. Isto tako, ponuda je gostima reducirana na prezentiranje najnužnijeg (objed i prikaz plesa). Svi se ispitanici slažu da je došlo do snižavanja kvalitete ponude. Većina ispitanika navodi da lokalna zajednica nije u potpunosti bila uključena u pružanje turističkih usluga. Može se reći da je ponuda bila koncentrirana u rukama malog broja (u nekim mjestima jednog ili dva) domaćinstava koja su bili nositelji cjelokupne aktivnosti. Koristi za ostatak zajednice bile su jako male ili svedene na minimum. Zaključujemo da je iz navedenog proizašao nedostatak inicijative lokalnog stanovništva za interakciju s ekoturistima. Sve je to u konačnici dovelo do nezadovoljstva pruženom uslugom i odustajanja turističkih agencija od ove destinacije, a u korist izravnih konkurenata.

U istraživanju smo došli do zaključka da značajniji posjeti gostiju koji bi uključivali i noćenja nisu zabilježeni u ovoj fazi. Takvi posjeti su uglavnom uključivali goste koji nisu bili u mogućnosti pronaći smještaj u obalnim odmaralištima ili su bili na proputovanju, međutim, ovdje se ne može govoriti o noćenjima motiviranim isključivo ekoturizmom. Ni lokalno stanovništvo a ni agencije nisu pronašle dovoljno motiva za ekspanziju djelatnosti na ovaj viši nivo u početnoj etapi. Također, profit ostvaren organiziranjem jednodnevnih izleta bio je značajan te nije bilo potrebe za mijenjanjem forme djelovanja.

U drugoj etapi razvoja ekoturizma zamjetni su pomaci prema načelima održivog razvoja turizma. Vremenski, ova etapa može se smjestiti u period kraja osamdesetih godina, završno s početkom devedesetih i ratnim zbivanjima. Većina ispitanika slaže se s time da je značajka ove etape uključivanje turista u sve aktivnosti koje se poduzimaju u zajednici te uključivanje novih lokacija u ponudu. Uključivanjem turista u svakodnevne aktivnosti lokalne zajednice stvara se podloga za dublju interakciju turista s lokalnim stanovništvom. Interakcijom i prakticiranjem svakodnevnih aktivnosti turistima se na neposredan način predočava kulturna i prirodna baština lokaliteta te podiže svijest o značaju očuvanja iste. Ujedno, kod lokalnog stanovništva dolazi do sinergije između dominantne djelatnosti te ekoturizma tako da se ekoturizam prakticira kroz uvođenje turista u svakodnevne djelatnosti.

Svi ispitanici slažu se da tragove ovakvog pristupa nalazimo u Majkovima. Ponuda je u prvoj fazi razvoja bila bazirana na principu izleta kao i u drugim mjestima, s tim da su već u toj etapi zabilježeni i prvi boravci duži od jednog dana koji su uključivali i noćenja. Kada se govori o noćenjima ostvarenim u seoskim domaćinstvima, onda se mora

reći da taj oblik turističke ponude nisu inicirale agencije nego se više radilo o spontanim dolascima turista.

Većina ispitanika smatra da je u drugoj etapi na području Majkova zabilježen prvi pomak u poboljšanju i povećanju raznolikosti i kvalitete turističke ponude. Ispitanici navode da je u ovoj etapi pružanje usluga podijeljeno između više domaćinstava iz čega se može zaključiti kako je specijalizacija i koordinacija glavni izvor poboljšanja kvalitete ponude. Smatramo da je takav pristup doveo do zadovoljenja većeg broja kriterija koje su postavile turističke agencije. Ujedno, on znači i uključivanje cjelokupne zajednice u aktivnosti oko prijama i animiranja gostiju.

Ispitanici navode da je u ovoj fazi došlo do smanjenja broja gostiju po izletu što omogućuje bolju interakciju i povećanje broja aktivnosti na izletu. Svi ispitanici navode da sadržaj izleta u ovoj destinaciji podrazumijeva sudjelovanje gostiju u poljoprivrednim aktivnostima, pripremi sastojaka za objed koji će kasnije konzumirati na ekološki neškodljiv način, pomaganje domaćinima u izradi alata i drugih pomagala kojima se služe u svakodnevnom životu i upoznavanje autohtonih biljnih kultura čije sjeme potom mogu, ukoliko žele, i ponijeti sa sobom. Prezentacija folklornog i ostalog duhovnog naslijeđa također podrazumijeva aktivnu ulogu gostiju od kojih se očekuje da, nakon kratkog predstavljanja osnova plesa ili sličnih aktivnosti, i sami sudjeluju u njemu.

Iz navedenog zaključujemo da u skladu s tim dolazi do preobrazbe uloge gosta iz pasivne u aktivnu što je bitna značajka održivog ekoturizma. Pristup koji se temeljio na diversifikaciji elemenata ponude i ravnomjernom raspoređivanju aktivnosti između lokalnog stanovništva umjesto masovnih posjeta s koncentracijom parcijalne ponude u rukama malog broja mještana, pokazao se ekonomski isplativijim i doveo do toga da je bavljenje ekoturizmom ubrzo postalo primarna djelatnost u mjestu. Također, ovakav je pristup doveo do stvaranja dublje interakcije između lokalnih stanovnika i turista koja je rezultirala ponovnim povratkom gostiju i stvaranjem prijateljstava. Gore navedeni učinci ekoturizma utjecali su na kreiranje planova za organiziranje višednevnih boravaka u ovoj destinaciji.

Svi ispitanici slažu se da su ratna zbivanja dovela su do značajnog razaranja mjesta, protjerivanja stanovništva i gašenja djelatnosti. Planovi koji su postojali za daljnji razvoj ekoturizma nisu realizirani. U tom smislu o razdoblju od početka devedesetih do završetka Domovinskog rata može se govoriti kao o trećoj etapi koju karakterizira stagnacija svih djelatnosti na razvoju ekoturizma.

Ispitanici navode da su nakon završetka Domovinskog rata zabilježeni pokušaji oživljavanja ekoturističke djelatnosti, u vezi s čim su ostvareni i inicijalni kontakti s inozemnim turističkim agencijama poput Thomsona i Neckermanna. Stoga, kao glavno obilježje ove četvrte etape možemo izdvojiti pokušaje revitalizacije ekoturizma. Predložena strategija razvoja ekoturizma trebala se izvorno temeljiti na lokalitetima koji su u prošlosti pokazali dobre rezultate uz postupno proširivanje djelatnosti na susjedna mjesta. S tim u vezi ostvareni su inicijalni kontakti na području Majkova. Kao razloge neuspjeha ispitanici navode migracije starih nositelja aktivnosti u gradove, a dijelom i činjenicu da preostalom stanovništvu poljoprivreda nije primarna djelatnost. Također, došli smo do zaključka kako

potražnja za ovakvim vidom turističke usluge postoji i danas, međutim, ne postoji interes većine domaćeg stanovništva .

Ispitanici navode da je u mjestu Trnova, za razliku od navedenih mjesta Majkovi i Osojnik u kojima su inicijativa za razvoj ekoturizma davale turističke agencije, inicijativa potekla od mještana nakon Domovinskog rata. Koncept pružanja usluge podrazumijevao je višednevni boravak gostiju u domovima lokalnih domaćinstava i sudjelovanje u svakodnevnim aktivnostima u prirodi i u domaćinstvu. Ispitanici također navode da se koncept nije održao prvenstveno zbog propusta u organiziranju prehrane turista. Ovaj segment usluge organiziran je preuređenjem objekta koji je predviđen za korištenje svim gostima koji borave u mjestu. Iako je kvaliteta prehrambenih proizvoda bila na visokoj razini, nisu zadovoljeni prateći standardi koje takav objekt mora zadovoljiti. Iz izjava ispitanika zaključujemo da je to rezultiralo nezadovoljstvom gostiju i utjecalo na neodrživost djelatnosti.

Iz razgovora s ispitanicima dolazimo do zaključka da uvođenje višednevnih boravaka u ponudu pruža osnovu za postizanje boljih ekonomskih rezultata, ali samo ukoliko se u obzir uzmu i drugi aspekti ponude. Ovdje prije svega mislimo na aktivnosti koje su u skladu s načelima održivog turizma navedenim u drugom dijelu ovog rada. Lokacije koje smo istražili svoju strategiju poslovanja temeljile su na jednom činitelju ponude, ignorirajući ili pridajući minimalnu pozornost ostalim činiteljima.

5. SMJERNICE RAZVOJA EKOTURIZMA U DUBROVAČKOM PRIMORJU

Uvažavajući sadašnje sociodemografske i infrastrukturne karakteristike lokalnih zajednica koje su analizirane u ovom radu kao i iskustvo u razvoju ekoturizma na navedenim lokacijama te suvremene trendove razvoja ekoturizma u svijetu, smatramo da postoji veliki potencijal za budući razvoj ekoturizma. U skladu s tim predlažemo sljedeće smjernice za budući razvoj održivog ekoturizma.

1. Potrebno je donijeti zakonsku regulativu i točno definirati pojam ekoturizma. Nažalost, u Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji zakonska regulativa koja točno definira ekoturizam i ekoturističku djelatnost.
2. Valja izraditi projekt održivog razvoja ekoturizma na nacionalnoj razini te konkretan projekt na županijskoj razini kao i uključivanje u međunarodne projekte razvoja ekoturizma od kojih su mnoge zemlje imale višestruke koristi (koristiti primjere uspješnog uvođenja i razvoja ekoturizma u svijetu).
3. Poboljšati prometnu infrastrukturu i povezanost. Pod tim se podrazumijeva bolja prometna povezanost do turističke destinacije u smislu smanjenja vremena potrebnog da turisti dođu do turističke destinacije i sigurnosti prometa. Pri tome treba uvažiti činjenicu da pojedina područja na ekoturističkoj lokaciji trebaju biti pošteđena uporabe motornih prijevoznih sredstava. U takvim situacijama preporučuje se uvođenje ekološkog transporta u turističkoj destinaciji (primjerice vožnja biciklom, jahanje i sl.).

4. Potrebno je voditi računa o održivosti i očuvanju prirodnih resursa. U mnogim turističkim destinacijama koje preferiraju razvoj ekoturizma došlo je do slučajnih ili namjernih oštećenja prirodne i kulturne baštine (primjerice uništenja u nacionalnim parkovima, arboretumu i sl.).
5. Potrebno je provoditi mjere za povećavanje broja stanovnika te raditi na podizanju obrazovne razine. Niska razina obrazovanosti te smanjivanje udjela mlađeg stanovništva u ukupnom broju stanovnika predstavljaju bitan ograničavajući činitelj za održivi razvoj ekoturizma.
6. Poboljšati ponudu i kvalitetu ponude smještajnih objekata. Iz navedenog je vidljivo da razina kvalitete ponude u prijašnjim slučajevima nije bila na zadovoljavajućoj razini. U domaćinstvima je potrebno potaknuti inicijativu za prilagođavanje svjetskim standardima kvalitete u skladu s visokim kriterijima evaluacije i sofisticiranim zahtjevima današnjih turista.
7. Potaknuti obnovu i izgradnju objekata u skladu sa zahtjevima ekoturista. Prilikom obnove ovih objekata potrebno je zadržati ambijent koji odgovara tradicionalnom načinu života na selu kakav je bio u prošlosti što bi bilo posebna turistička atraktivnost.
8. U izgradnji receptivnih kapaciteta prednost dati objektima građenim od ekološki prihvatljivih materijala. Gdje je moguće prednost dati izvorima energije poput energije vjetrova, solarne energije i slično. Prilikom izgradnje voditi računa o mogućim negativnim utjecajima razvoja turizma na okoliš. Prije svega zaštititi prirodna staništa i resurse i po cijenu veće udaljenosti smještajnih kapaciteta od turističke lokacije. Poznati su primjeri u svijetu gdje je došlo do značajnih devastacija jer se nisu poduzele potrebne mjere zaštite prirodnih resursa pri turističkoj valorizaciji prostora. Pri tome je važna i suradnja turističkih menadžera, te Turističke zajednice.
9. Potrebno je razviti ljudske potencijale i menadžerske vještine. Obrazovanje lokalnog stanovništva je na vrlo niskoj razini, a predstavlja jedan od osnovnih činitelja u razvoju ekoturizma. Također, treba osposobiti ili uvesti menadžere koji bi svojim znanjem i vještinama bili nositelji razvoja i naprednih ideja.
10. Treba povećati interakciju s lokalnim stanovništvom te konstantno provoditi edukaciju i informativne akcije s ciljem podizanja ekološke svijesti i aktivnosti turista.
11. Valja potaknuti proizvodnju ekološke hrane – iz navedenih je primjera vidljivo da postoje velike mogućnosti na svim navedenim lokacijama za proizvodnju zdrave hrane. Takva aktivnost je nužna za razvoj ekoturizma no, s druge strane, ekoturizam stvara osnovicu za razvoj proizvodnje zdrave organske hrane u količinama koje bi se mogle plasirati na tržište. Na taj se način može potaknuti razvoj ove industrije koja u svjetskim razmjerima dobiva sve veće razmjere. Razvoj takve djelatnosti bi pomogao izgradnji imidža ekološke destinacije.
12. Treba potaknuti proizvodnju ljekovitog bilja. Sve lokacije koje smo uključili u analizu nalaze se na značajnim nadmorskim visinama i obiluju ljekovitim biljem. Potrebno je potaknuti proizvodnju ljekovitog bilja i raditi na njegovu uključivanju u turističku ponudu.

13. Poboljšati sustav informiranja turista – naime, mnogi turisti nisu nikada čuli za prirodna bogatstva ovih područja. Turistička zajednica Dubrovačko-neretvanske županije u tome može imati veliku ulogu (kroz tv emisije, kratke filmove i slično mogu se zainteresirati turisti i privući potencijalni ulagači).
14. Raditi na razvoju novih destinacija ekoturizma na području Županije, posebno na području Konavala i doline Neretve.

6. ZAKLJUČAK

Održivi razvoj koji objedinjuje socijalne, ekonomske i ekološke komponente primjeren je za razvoj mjesta koja posjeduju resurse za razvoj selektivnih oblika turizma, a samo su ih djelomično valorizirali. Istražujući razvoj turizma u mjestima Osojnik, Majkovi i Trnova može se uvidjeti da su postojali pokušaji iskorištavanja prirodnih i ljudskih resursa za pružanje ekoturističke usluge. Iako se ne može govoriti o ekoturizmu u pravom smislu te riječi, moguće je identificirati neke njegove naznake koje mogu poslužiti i kao smjernice za budući razvoj ekoturizma. U mjestu Majkovi i Osojnik postojali su jednodnevni izleti kao uspješan primjer bavljenja ekoturizmom posebice do Domovinskog rata. U mjestu Trnova nakon Domovinskog rata i obnove zabilježeni su pokušaji organiziranja turističke ponude koja bi uključivala duži boravak u mjestu, ali je daljnje bavljenje ovom djelatnošću obustavljeno zbog ekonomske neisplativosti. Ukoliko se uzme u obzir da u periodu neposredno nakon rata ni područje neposredno uz obalu nije ostvarivalo značajnije rezultate u turizmu, može se reći da je ovaj pokušaj bio preuranjen. Uz uspjehe, napravljene su i mnoge pogreške koje se prvenstveno odnose na kvalitetu turističke ponude i diverzificiranost turističkog proizvoda koje nisu bile na zadovoljavajućoj razini. Iz navedenog se vidi da kod pokušaja uvođenja ekoturizma nije postignuta potrebna razina integriranosti lokalne zajednice i turista. U kreiranju ponude, ostvarenje kratkoročnih financijskih ciljeva tj. profitabilnost imala je prioritet u odnosu na dugoročnu ekonomsku održivost. Navedeno proizlazi prvenstveno iz činjenice da se ponuda temeljila na organiziranju jednodневnih izleta i grupama koje su uključivale veliki broj turista. Za održivo bavljenje ekoturizmom potrebno je provoditi mjere osposobljavanja lokalnog stanovništva za obavljanje takve usluge. Prije svega potreban je sustavan pristup i ulaganje u podizanje razine vještina i znanja postojećeg ljudskog potencijala. Pokušaji uključivanja turista zabilježeni su samo u mjestu Majkovi, no, za obavljanje ovakve funkcije lokalno stanovništvo nije bilo spremno ni obučeno na način da bi moglo udovoljiti kriterijima potrebnim za razvoj ekološkog turizma. Pored svih nabrojanih aktivnosti nužno je da se poslovni, javni i nevladin sektor aktivno uključe u izradu strategije razvoja ekoturizma na ovim područjima.

LITERATURA:

1. Burian, M. (2000), „Nova tržišta za održivi turizam: put od centralnog planiranja turizma do aktivnih lokalnih zajednica“, *Turizam*, (48), 4: 401-407
2. Campbell L. M. (1999), „*Ecotourism in rural developing communities*“, *Annals of Tourism Research*, (26), 3: 534-553
3. Carballo-Sandoval A. (1999), *Community involvement in sustainable ecotourism: the case of Mexican Caribbean area*. University of Reading
4. Dodds R., Joppe M. (2005), *CSR in the Tourism Industry? The Status of and Potential for Certification, Codes and Conduct and Guidelines*, June
5. Fennell D. A. (1999), *Ecotourism: An Introduction*. Routledge
6. Groessling, S., Hansson, C. B., Hoerstmeier, O., Saggel S., (2002), „*Ecological footprint analysis as a tool to assess tourism sustainability*“, *Ecological Economics*, 43: 199-211
7. Kutay, K. (1992), *Ecotourism marketing: capturing the Demand for Special Interest nature and Culture Tourism to Support Conservation and Sustainable Development*. Paper Presented to the Third Inter-American Congress on Tourism. Cancun, Mexico.
8. Lowman, G., Cater E. (1994), *Ecotourism: a sustainable option?*. John Wiley
9. Ross, S., Wall, G. (1999), *Evaluating ecotourism: the case of North Sulawesi, Indonesia*, *Tourism Management*, 20: 673-682
10. Scheyvens, R. (1999), „*Ecotourism and the empowerment of local communities*“, *Tourism Management*, 20: 245-249
11. Travis A. S. (2000), „*Ekoturizam ili održivi ruralni turizam: prednost imaju alternativna rješenja*“, *Turizam*, (48), 4: 365-373
12. Wearing S., Neil, J. (1999), *Ecotourism, impacts, potentials and possibilities*. Butterworth-Heinemann
13. Wood S., (2002). *Ecotourism: Principles, practices and policies for sustainability*. *UNEP Publication*, in collaboration with The International Ecotourism Society
14. [http://www.ifc.org/ifcext/economics.nsf/AttachmentsByTitle/CSR+in+the+Tourism+Industry/\\$FILE/CSR+in+the+Tourism+Industry.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/economics.nsf/AttachmentsByTitle/CSR+in+the+Tourism+Industry/$FILE/CSR+in+the+Tourism+Industry.pdf)

POSSIBILITIES AND GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE ECO-TOURISM ON EXAMPLE OF DUBROVAČKO PRIMORJE

Marija Dragičević³ & Nebojša Stojčić⁴

Summary

Sustainable eco-tourism as a form of tourism produces benefits for the local community, while at the same time preserving the eco -system and local culture. It is suitable for rural areas with untouched natural resources and cultural heritage. Unfortunately, in the Republic of Croatia it has still not been used enough. The main problem is the absence of strategy to stimulate and initiate development in the potentially interesting destinations. The aim of the paper is to show possibilities for the development of sustainable eco tourism in the chosen areas of Dubrovačko primorje. An empirical research which includes semi-structural interviews with the local people has been made for this purpose.

Key words: sustainable, eco-tourism, possibilities, Dubrovačko primorje.

JEL classification: Q₅₆

¹ Marija Dragičević, M.Sc., Assistant, University of Dubrovnik, Department of Economics and Business, E-mail: marija.dragicevic@unidu.hr

² Nebojša Stojčić, BEcon, Researcher-Assistant, University of Dubrovnik, Department of Economics and Business, E-mail: nebojsa.stojcic@unidu.hr